

Fire av ti funksjonshemmede i arbeid

43
prosent
av funksjonshemmede
er i arbeid

I 2015 var 74 prosent av befolkningen i alderen 15-66 år i arbeid. Det samme gjaldt for 43 prosent av personer med funksjonshemming. Siden 2002 har andelen falt med nær tre prosentpoeng for de funksjonshemmede, mot to prosentpoeng for hele befolkningen. Over halvparten av de funksjonshemmede som er sysselsatt, har fått sin arbeidssituasjon tilpasset funksjonshemmingen. Det er en klar økning fra 2002.

Myndighetene og partene i arbeidslivet har siden 2001 hatt en intensjonsavtale om et mer inkluderende arbeidsliv, den såkalte IA-avtalen. Ett av målene er økt sysselsetting blant personer med nedsatt funksjonsevne. I den grad statistikken greier å belyse dette, ser det ikke ut til at målet er oppnådd. Det har imidlertid «blitt økt oppmerksomhet rundt sysselsetting av personer med nedsatt funksjonsevne» (IA-avtalen, 2014). Flere av de funksjonshemmede selv sier også at de har fått tilpasninger i arbeidssituasjonen. For de andre målene i IA-avtalen, redusert sykefravær og at folk skal stå lenger i arbeid, er det mer positive utviklingstrekk å se.

Statistisk sentralbyrå har siden 2002 gjennomført årlige intervjuundersøkelser for å kartlegge situasjonen for de funksjonshemmede på arbeidsmarkedet sammenlignet med resten av befolkningen (Statistisk sentralbyrå, 2015). De er blitt gjennomført som et tillegg til arbeidskraftundersøkelsene (AKU). For å forenkle begrepsbruken i våre publikasjoner, blir denne gruppen kalt «funksjonshemmede» i stedet for «personer med nedsatt funksjonsevne», som er den offisielle betegnelsen.

Hva er en funksjonshemming?

Definisjonen av funksjonshemming tar utgangspunkt i hvordan folk selv oppfatter sin situasjon og hva de svarer på følgende spørsmål: «Med funksjonshemming menes varige helseproblemer som kan medføre begrensninger i det daglige liv. Det kan være nedsatt syn, hørsel eller bevegelighet, lese- og skrivevansker, hjerte- eller lungeproblemer, psykiske lidelser osv. Har du etter din mening en funksjonshemming?»

Et avgjørende aspekt ved denne definisjonen er altså hindringer av helsemessig karakter. Opplevelsen av å ha en funksjonshemming oppstår i et samspill mellom den helsemessige tilstanden, krav til funksjonsdyktighet som følger av daglige gjøremål og de hjelpemidlene som er tilgjengelige. Personer med samme helseproblem kan i ulik grad oppleve dette som en funksjonshemming, bl.a. avhengig av de rammene han eller hun er omgitt av til daglig, som hjem, nærmiljø, sosialt nettverk og det lokale arbeidsmarkedet.

Hovedpoenget med disse undersøkelsene er å få belyst tilknytningen til arbeidsmarkedet for de funksjonshemmede sammenlignet med befolkningen totalt, ikke å tallfeste gruppen av funksjonshemmede mest mulig nøyaktig.

Omfanget i befolkningen

Nær 17 prosent av befolkningen i alderen 15-66 år, det vil si 585 000 personer, oppga å ha en funksjonshemming i 2015. Av kvinnene var det 19 prosent som hadde en funksjonshemming, mot 15 prosent av mennene. Naturlig nok øker andelen med alderen. Blant ungdom i alderen 15-24 år var den 10 prosent, mens den kom opp i 32 prosent i aldersgruppen 60-66 år.

Tor Petter Bø
er sosiolog og seniorrådgiver
i Statistisk sentralbyrå, Seksjon
for arbeidsmarkedsstatistikk.
(tor.petter.bo@ssb.no)

Definisjoner

Sysselsatte er personer som utførte inntektsgivende arbeid av minst én times varighet i referanseuka, og personer som har et slikt arbeid, men som var midlertidig fraværende pga. sykdom, ferie, lønnet permisjon e.l. Personer som er inne til førstegangs militærtjeneste, regnes som sysselsatte. Personer på arbeidsmarkedstiltak med lønn fra arbeidsgiver klassifiseres også som sysselsatte, til forskjell fra personer på andre typer tiltak (opplæringstiltak), hvor det bare utbetales en kursstønad e.l.

Arbeidsledige er personer uten inntektsgivende arbeid som forsøkte å skaffe seg slikt arbeid i løpet av de siste fire ukene, og som kunne ha påtatt seg arbeid i løpet av referanseuka eller de to påfølgende ukene.

En funksjonshemning kan begrense hvilke typer arbeidsoppgaver man kan utføre. Tre av fire med funksjonshemning oppga at dette var tilfelle, på tross av eventuelle hjelpemidler som de har til rådighet.

Fire av ti i arbeid

Av de funksjonshemmede var 43 prosent sysselsatt i inntektsgivende arbeid i 2. kvartal 2015, sammenlignet med 74 prosent av befolkningen totalt i alderen 15-66 år. Andelene for begge gruppene var på om lag samme nivå som i de to foregående år. Siden 2002, da disse undersøkelsene startet opp, har sysselsettingsandelen falt med nær tre prosentpoeng for de funksjonshemmede, mot to prosentpoeng for hele befolkningen (se figur 1).

Forskjellen i sysselsetting mellom funksjonshemmede og befolkningen totalt er minst blant de yngste i alderen 15-24 år og størst blant dem mellom 40 og 60 år. Blant de yngste var det i 2015 en forskjell på 11 prosentpoeng, mens den var på 37 prosentpoeng blant de eldste.

Sysselsettingsprosenten for de funksjonshemmede var i 2015 nokså lik for kvinner og menn når man tar hensyn til feilmarginen i undersøkelsen.

Mange jobber deltid

Av dem som er i arbeid, er det betydelig flere på deltid blant de funksjonshemmede enn blant de sysselsatte totalt. I 2015 hadde 46 prosent av de sysselsatte med funksjonshemning deltidsarbeid, mens dette gjaldt for bare 24 prosent av de sysselsatte i alt. Deltid er klart mest utbredt for kvinner, både blant funksjonshemmede og blant alle sysselsatte (se figur 2).

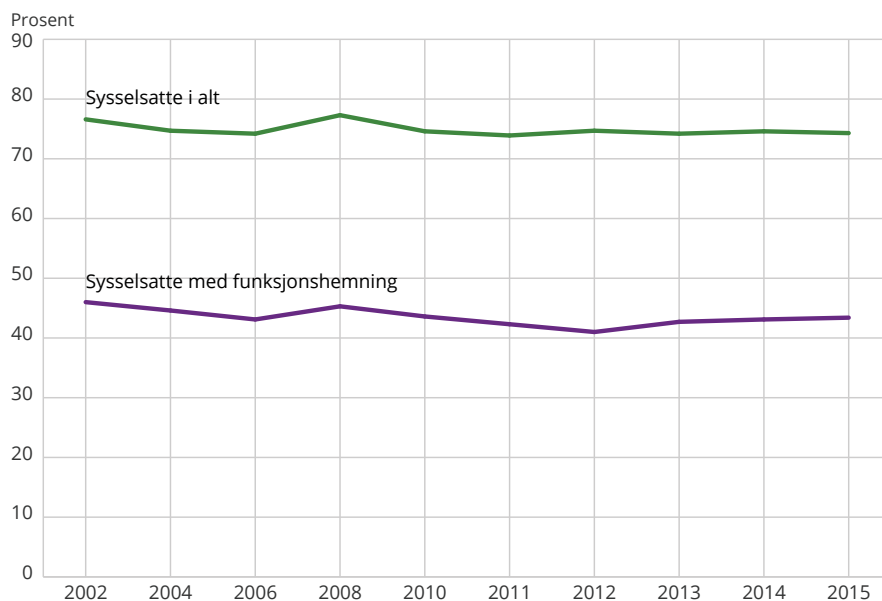
Ellers er de funksjonshemmede

- noe overrepresentert i helse- og sosialtjenester og i undervisning
- noe overrepresentert i kommunal og fylkeskommunal virksomhet
- noe underrepresentert i yrker med krav til høyere utdanning
- i like stor grad som andre fast ansatte

Yrkesaktiviteten øker med utdanningsnivået

Yrkesaktiviteten øker med stigende utdanningsnivå blant de funksjonshemmede, som den også gjør i befolkningen ellers. Mens 44 prosent av de funksjonshemmede med utdanning på videregående nivå er i arbeid, gjelder det

Figur 1. Sysselsatte i alt 15-66 år og sysselsatte med funksjonshemning. Prosent av alle personer i hver gruppe

Kilde: Arbeidskraftundersøkelsen, tilleggsundersøkelser om funksjonshemmede, Statistisk sentralbyrå.

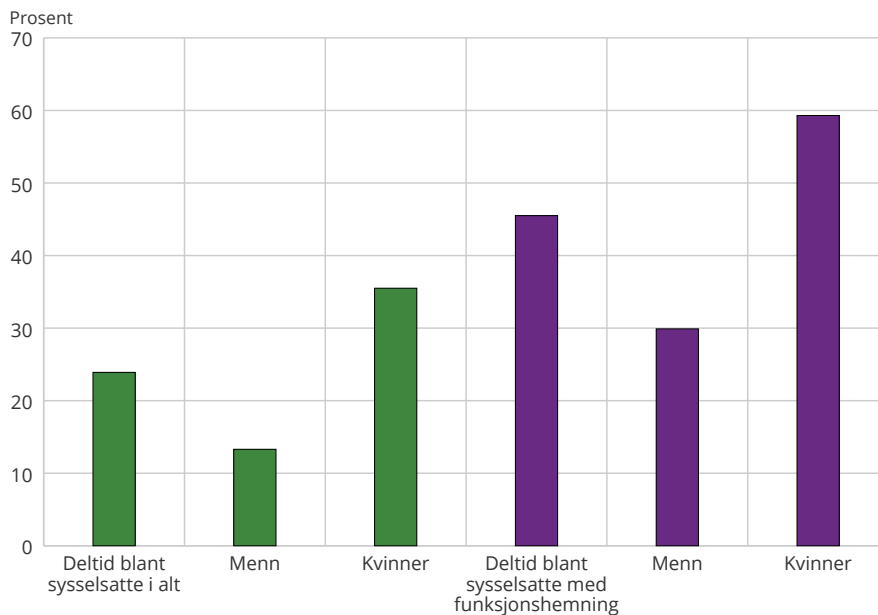
64 prosent av dem med høyskole- eller universitetsutdanning på inntil fire år og 77 prosent av dem med høyere utdanning enn dette. Forskjellen mellom de funksjonshemmede og befolkningen i alt er minst blant dem med høyere utdanning (se figur 3).

Det er likevel slik at personer med funksjonshemning i mindre grad enn befolkningen ellers har høyere utdanning. Av de sysselsatte med funksjonshemning har 30 prosent en utdanning på høyskole- eller universitetsnivå, sammenlignet med 40 prosent av de sysselsatte i alt. Av den grunn er de også noe underrepresentert i yrker hvor det kreves høyere utdanning.

To av tre mottar stønad

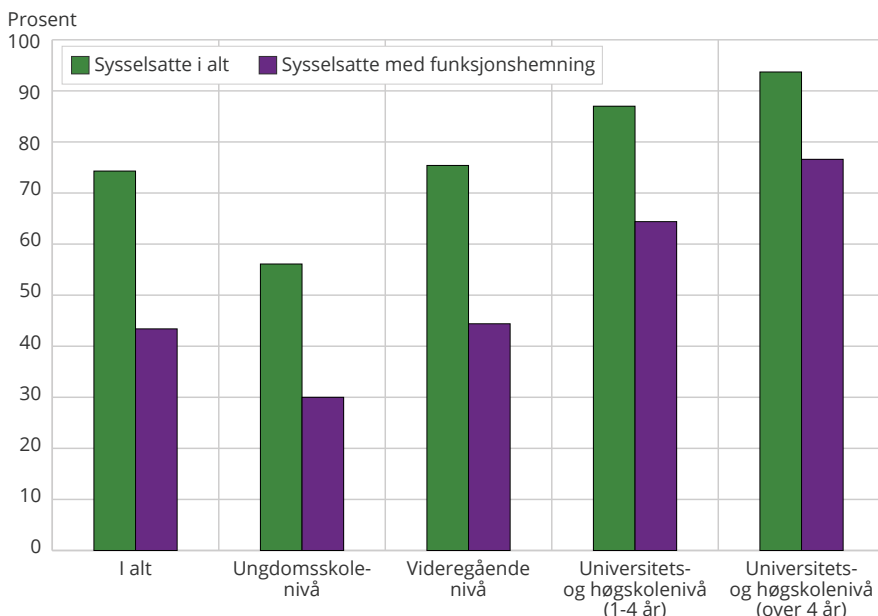
64 prosent av alle med funksjonshemning oppga å motta en eller flere stønader som følge av funksjonshemningen i 2015. Av de sysselsatte med

Figur 2. Sysselsatte på deltid. Andel av alle sysselsatte 15-66 år, og av sysselsatte med funksjonshemning, etter kjønn. 2. kvartal 2015

Kilde: Arbeidskraftundersøkelsen, tilleggsundersøkelser om funksjonshemmede, Statistisk sentralbyrå.

Figur 3. Sysselsatte i alt 15-66 år og sysselsatte med funksjonshemning etter utdanningsnivå. 2. kvartal 2015. Prosent av alle personer i hver gruppe

Kilde: Arbeidskraftundersøkelsen, tilleggsundersøkelser om funksjonshemmede, Statistisk sentralbyrå.

funksjonshemning var 38 prosent stønadsmottakere. Flere kvinner enn menn mottar stønad. Av de funksjonshemmede i alt gjaldt det 68 prosent av kvinnene og 59 prosent av mennene. Blant funksjonshemmede i arbeid var tallene henholdsvis 46 og 29 prosent. Disse tallene over stønadsmottak har vært relativt stabile over flere år.

87 000 vil jobbe – 15 000 er arbeidsledige

Av de 325 000 funksjonshemmede som ikke var sysselsatt i 2. kvartal 2015, var det 87 000, eller 27 prosent, som ønsket seg en jobb. Denne andelen har stort sett holdt seg på samme nivå siden disse undersøkelsene startet opp i 2002. I befolkningen i alt som ikke var i arbeid, var det i aldersgruppen 15-66 år 36 prosent som uttrykte ønske om arbeid i 2015, altså en noe høyere andel enn blant dem med funksjonshemning.

Ikke alle som ønsker arbeid, oppfyller alle vilkårene for å bli regnet som arbeidsledige. Det gjelder krav om aktiv søking de siste fire uker, og om å kunne påta seg en jobb innen to uker. Av de 87 000 funksjonshemmede med ønske om arbeid ble 18 prosent, eller 15 000, klassifisert som arbeidsledige i 2015. Til sammenligning var det 250 000 ikke-sysselsatte i hele befolkningen som ønsket arbeid, og av dem ble 38 prosent, tilsvarende 122 000 personer, regnet som arbeidsledige.

De 15 000 arbeidsledige med funksjonshemning utgjorde 2,5 prosent av alle personer med funksjonshemning i 2. kvartal 2015, mens ledigheten totalt i alderen 15-66 år lå på 3,5 prosent. Sammenlignet med fjoråret var det ingen signifikant endring i ledigheten for de funksjonshemmede, mens det for befolkningen i alt var en økning på 0,9 prosentpoeng.

Muskel- og skjelettplager mest utbredt

Rygg- eller nakkeproblemer er det helseproblemet som er mest utbredt blant dem som oppgir å ha en funksjonshemning i disse undersøkelsene; det gjaldt 29 prosent i 2015. Ellers blir problemer med bein/føtter og hender/armar oppgitt av henholdsvis 22 og 17 prosent. Mange har oppgitt mer enn ett helseproblem, og det er et særlig stort overlapp mellom disse typene. Totalt sett oppgir om lag halvparten av de funksjonshemmede en eller flere muskel- og skjelettlidelser, og hver femte av disse et annet problem i tillegg.

Utover dette oppgir 16 prosent av de funksjonshemmede at de har psykiske problemer, sju prosent hjerte- og karsykdommer og fem prosent lunge- og pusteproblemer. Over tid er det ingen store endringer i fordelingen på de ulike helseproblemene.

Redusert arbeidsevne og mobilitet

Av de funksjonshemmede som er i arbeid, oppgir seks av ti at funksjonshemningen begrenser hva slags *type arbeidsoppgaver* de kan utføre, gitt eventuelle hjelpemidler som de har til rådighet. Vel halvparten oppgir at funksjonshemningen begrenser *hvor mye* de kan arbeide, dvs. arbeidstiden per dag eller uke.

Det er flere kvinner enn menn som oppgir at funksjonshemningen begrenser hvor mye de kan arbeide; 61 prosent av kvinnene mot 44 prosent av mennene. Dette avspeiler seg i andelen deltidsarbeidende. Det er også flere kvinner enn menn som oppgir at funksjonshemningen begrenser hvilke arbeidsoppgaver de kan utføre (67 prosent mot 54 prosent).

Det kan også være slik at funksjonshemningen begrenser mobiliteten, for eksempel når det gjelder reise til og fra arbeid. Én av tre personer med funksjonshemning oppgav i 2015 at de har problemer med transport; halvparten av dem som ikke var i arbeid, og hver tiende person som var i arbeid.

Tilrettelegging av arbeidet

På spørsmålet om de har fått noen tilpasninger i sin arbeidssituasjon av hensyn til funksjonshemningen svarer 56 prosent av de ansatte bekreftende. Det kan være endringer i arbeidsoppgavene, arbeidstiden eller fysisk tilrettelegging av arbeidsplassen (se tabell 1). Dette er på om lag samme nivå som de åtte siste årene. Sett i forhold til 2. kvartal 2002, da disse undersøkelsene startet opp, er det en økning på 13 prosentpoeng, noe som kan ha sammenheng med IA-avtalen (se figur 4).

Av dem som ikke hadde fått arbeidssituasjonen tilpasset funksjonshemningen, svarte 16 prosent at det var *behov* for slik tilpassing. Av dem som allerede hadde fått *noe* tilrettelegging, hadde 20 prosent behov for *enda mer*. Disse resultatene er på om lag samme nivå som for de fem foregående år.

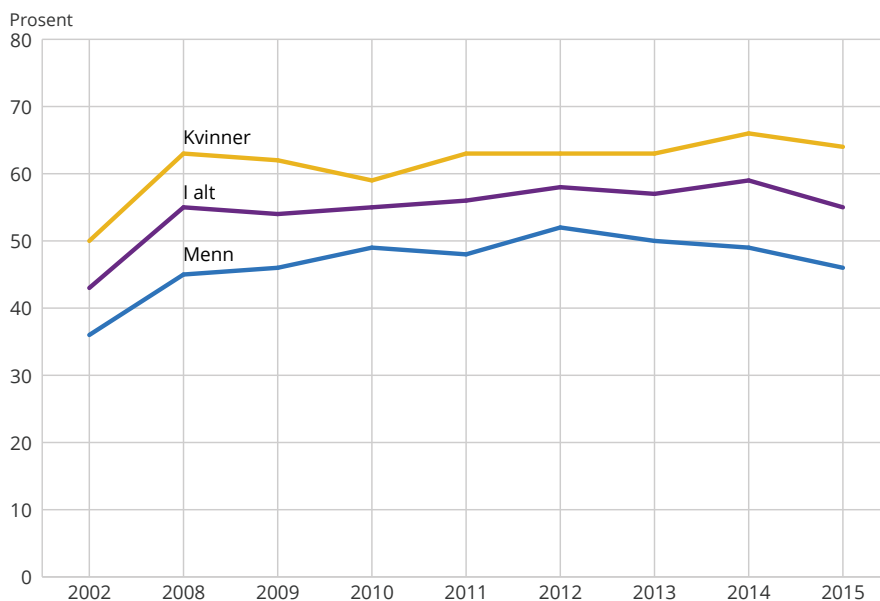
Hemningene kan variere over tid

Det har vist seg at nær 40 prosent av de funksjonshemmede skifter vurdering av seg selv som funksjonshemmet fra ett år til det neste, og det kan derfor innvendes at målingen av fenomenet funksjonshemmet blir for vid. Det kan også være slik at de som på denne måten skifter status, gir større svingninger i tidsserien for andelen sysselsatte i denne gruppen enn om vi hadde hatt en strengere definisjon.

At så mange skifter oppfatning på spørsmålet om de har en funksjonshemning, definert som «varige helseproblemer som kan medføre begrensninger i det daglige liv», er ikke noe klart signal om dårlig kvalitet på undersøkelsen, men heller et uttrykk for at mange har helseplager av en slik type at utslagene varierer mye over tid. Ser vi på type helseproblem, er det i all hovedsak de med ulike typer muskel- og skjelettproblemer som endrer svarene sine fra det ene året til det andre, nærmere bestemt halvparten. De andre gruppene er svært stabile.

Det kan også argumenteres for at de som oppfatter seg som funksjonshemmet i to etterfølgende år, er kvalitativt sett en annen gruppe av funksjonshemmede enn dem som skifter oppfatning. Dermed kan det være en noe annen tilnærming som er aktuelt for disse når det gjelder innretting av tiltak relatert til målet i IA-avtalen om i større grad å inkludere personer med nedsatt funksjonsevne i arbeidslivet.

Figur 4. Ansatte 15-66 år med funksjonshemning som har fått tilpasninger i arbeidssituasjonen, etter kjønn

Kilde: Arbeidskraftundersøkelsen, tilleggsundersøkelser om funksjonshemmede, Statistisk sentralbyrå.

Tabell 1. Ansatte med funksjonshemning etter tilpasninger i arbeidssituasjonen. 2. kvartal 2015. Prosent

Ansatte i alt	100
Ingen tilpasninger	44
Én eller flere tilpasninger	56
Endringer i arbeidsoppgavene	31
Endringer i arbeidstiden	27
Fysisk tilrettelegging	32

Kilde: Arbeidskraftundersøkelsen, tilleggsundersøkelser om funksjonshemmede, Statistisk sentralbyrå.

Tabell 2. Andel sysselsatte 15-66 år i alt og etter ulike definisjoner av funksjonshemning. 2. kvartal 2013

	Andel sysselsatte
I alt	74,2
Ikke funksjonshemmet	82,4
Funksjonshemmede i alt	42,7
Funksjonshemmet kun ett av årene	59,4
Funksjonshemmet to år på rad	30,9

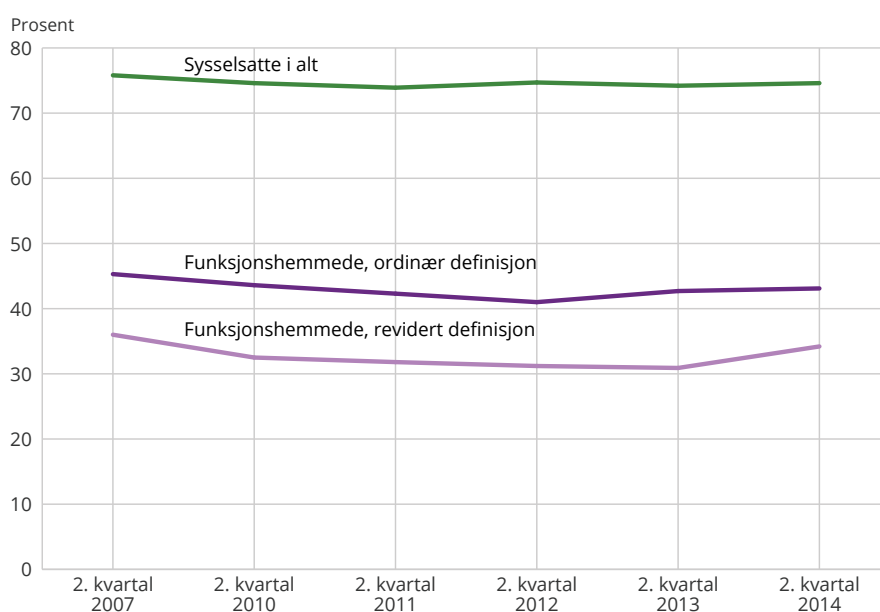
Kilde: Arbeidskraftundersøkelsen, tilleggsundersøkelser om funksjonshemmede, Statistisk sentralbyrå.

Tidsserie ut fra en strengere definisjon

På denne bakgrunn har vi prøvd ut et supplerende mål for å kunne gi en tidsserie som viser utviklingen mest mulig uforstyrret av denne typen skifte av status. Det er blitt gjort ved bare å inkludere dem som har hatt status som funksjonshemmet to år på rad. Med en slik avgrensning forventer vi en tidsserie med mindre svingninger i sysselsettingsandelen over tid. Til gjengjeld vil svingninger som følge av tilfeldigheter ved utvalget bli noe større ved at størrelsen på utvalget blir mindre, fra om lag 1700 til knapt 600 personer med funksjonshemning.

Resultatene fra den reviderte tidsserien ser ut til å oppfylle formålet et stykke på vei: å få informasjon om tilknytningen til arbeidsmarkedet for en mer homogen gruppe (se figur 5). Svingningene i tallene fra år til år blir vanligvis noe mindre både for andelen funksjonshemmede og for andelen sysselsatte med funksjonshemning. Samtidig medfører denne framgangsmåten større statistisk usikkerhet i tallene. Metoden er derfor ikke egnet for mer detaljerte fordelinger etter andre kjennemerker.

Figur 5. Sysselsatte i alt og sysselsatte med funksjonshemning, etter ordinær og revidert definisjon

Kilde: Arbeidskraftundersøkelsen, tilleggsundersøkelser om funksjonshemmede, Statistisk sentralbyrå.

Om vi også ser på nivåtallene, viser det seg at andelen funksjonshemmede i befolkningen blir 5-6 prosentpoeng lavere med det reviderte opplegget enn med det vanlige, dvs. den går ned fra rundt 15-17 prosent til 10-12. De absolutte tallene for sysselsatte med funksjonshemning blir halvert, og andelen sysselsatte går ned med mellom 9 og 12 prosentpoeng, fra 41-45 prosent til 31-36 i perioden 2007-2014. Det skyldes altså den innstramningen som er gjort ved at vi ikke medregner dem som skifter status som funksjonshemmet fra det ene året til det andre. Blant dem som oppga å ha en funksjonshemning bare ett av årene, var 59 prosent sysselsatt ifølge beregninger gjort for 2013 (se tabell 2).

I denne gruppen av funksjonshemmede basert på en strengere definisjon blir det ikke bare en lavere andel som er i arbeid. Det blir også relativt færre som har en heltidsjobb. Dessuten er det flere som oppgir at funksjonshemningen begrenser hvilke arbeidsoppgaver de kan utføre og hvor mye de kan arbeide. Relativt flere har også fått tilpasninger i arbeidssituasjonen.

Dette viser altså at vi med en strengere definisjon kommer fram til en mer homogen gruppe av funksjonshemmede med varige helseproblemer. Det er likevel ikke aktuelt å erstatte det ordinære opplegget med denne alternative tilnærmingen, som kun er ment som et supplement til noen av hovedtallene fra undersøkelsen. For mer detaljerte fordelinger blir den statistiske usikkerheten altfor stor.

Referanser

IA-avtalen. (2014). Intensjonsavtalen om et mer inkluderende arbeidsliv 4. mars 2014–31. desember 2018 (IA-avtalen). Hentet fra https://www.regjeringen.no/globalassets/upload/asd/dokumenter/2014/ia_20142018/signert_ia_avtale.pdf

Statistisk sentralbyrå. (2015). Funksjonshemmede, Arbeidskraftundersøkelsen. 2015, 2. kvartal: Tilleggsundersøkelser om funksjonshemmede. Hentet fra: <http://www.ssb.no/akutu>